

B I U L E T Y N

INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO

W A R S Z A W A

1 9 5 2

BIBLIOTEKA
NARODOWA

T. III

Nr 6

Wiktor Hahn

PRZYZCZYNKI DO BIBLIOGRAFII J. I. KRASZEWSKIEGO

PRZEKŁADY DUŃSKIE I SZWEDZKIE

Nieraz starano się w Polsce zestawzić bibliografię utworów Kraszewskiego. Poważniejsze próby podjęto w r. 1879 w związku z jubileuszem 50-letniej działalności literackiej i naukowej Kraszewskiego. Podali wówczas zestawienia bibliograficzne m. i.: A. Nowolecki i Karol Estreicher¹. Po śmierci Kraszewskiego ogłosił K. Estreicher bibliografię o nim za lat 60 (1828—1887)², uwzględniając w niej także przekłady utworów Kraszewskiego na języki obce. Cennym uzupełnieniem pracy Estreichera był spis chronologiczny utworów Kraszewskiego, podany

¹ NOWOLECKI A. *Spis chronologiczny pism J. I. Kraszewskiego z lat 1829—1879*. W: Sabowski Władysław i Nowolecki A. *Rys życia i zasług J. I. Kraszewskiego...* Kraków 1879, s. 27—ESTREICHER KAROL. *Pięćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1830—1879)*. Kraków 1879. (Dwa wydania).

² ESTREICHER KAROL. *Sześćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1828—1887)*. Kraków 1887 (Dwa wydania).

³ CHMIEŁOWSKI PIOTR. *Spis chronologiczny utworów J. I. Kraszewskiego (1830—1887)*. W: *Wybór Pism J. I. Kraszewskiego*. Oddział X. Warszawa 1894, s. 937—960.

przez Piotra Chmielowskiego³, zawierający również prace ogłoszone w dziennikach i czasopismach literackich.

W związku z 50. rocznicą śmierci Kraszewskiego (1887) przygotowałem do druku bibliografię jego za lata 1887—1937 jako dalszy ciąg prac Nowoleckiego i Estreichera. W sierpniu 1939 r. było już odbitych 12 arkuszy tej bibliografii. Wybuch wojny przeszkodził ukończeniu druku, co więcej przepadły nawet już wydrukowane arkusze. Niezależnym zbiegiem okoliczności w czasie podróży ze Lwowa do Warszawy w r. 1945 skradziono mi rękopis bibliografii oraz jedyny egzemplarz wydrukowanych 12 arkuszy. Dodaję, że moja bibliografia różniła się od poprzednich prac tym, że zawierała oprócz utworów Kraszewskiego także zestawienie całej literatury o nim. Dziś wobec braku odpowiednich materiałów nie mogę odtworzyć tej bibliografii, która liczyła około 2000 pozycji.

Jednym z ważniejszych zagadnień bibliografii Kraszewskiego jest zestawienie przekładów jego powieści na języki obce. Utwory Kraszewskiego tłumaczono na 15 języków, wiadomością jednak o tych przekładach są niedokładne. Poważniejszą jedynie pracą w tym kierunku jest zestawienie przekładów niemieckich, dokonane przez Alberta Zippera⁴.

Poniżej ogłaszam dwa przyczynki o przekładach.

1. Przekłady powieści Kraszewskiego na język duński

Na język duński przetłumaczono ogółem cztery utwory Kraszewskiego. W porównaniu z przekładami powieści Kraszewskiego na inne języki przekłady duńskie są dość spóźnionym echem jego twórczości, trzy z nich pochodzą z r. 1886, wywołane może głośnym procesem berlińskim Kraszewskiego, który to proces przez szereg miesięcy zajmował umysły świata cywilizowanego, czwarty ukazał się po śmierci Kraszewskiego w r. 1888. Przekłady te są u nas zupełnie nieznane, nienotowane w spisach biblio-

⁴ ZR. [ZIPPER ALBERT]. *Przyczynek do bibliografii J. I. Kraszewskiego*. Przewodnik Naukowy i Literacki 1887, s. 478—480 + 1205—1206.

graficznych, nie znajdują się także w naszych bibliotekach publicznych. Podaję o nich wiadomość po raz pierwszy, nieobojętną dla bibliografii Kraszewskiego.

Są to przekłady następujących czterech powieści, wszystkie ogłoszone w Kopenhadze:

1. ULANA. *Novelle af J. I. Kraszewski*. København 1886 Emil Flensborgs Forlag. cm 17 × 11 s. 141. (= Ułana. Nowela przez ... Nakład E. Flensborga). Jest to pełny przekład *Ułany*, wydanej po raz pierwszy w Wilnie w 1843 r., obejmujący tak samo jak oryginał 16 rozdziałów. Nazwisko tłumacza jest nieznane. Przekładu dokonano według wszelkiego prawdopodobieństwa na podstawie tłumaczenia niemieckiego: *Ułana. Eine Dorfgeschichte. Aus dem Polnischen übertragen von E. V. Schreiber*. Wien, Pest, Leipzig. Hartleben (przekład ten wyszedł jako Tom 3 *Ausgewählte Werke von J. I. Kraszewski*. Autorisierte Ausgabe. 1880. 8° s. 150; poprzednio wyszedł ten przekład niemiecki w wydawnictwie: *Das Museum. Litt.-Belletr. Unterhaltungsblatt der Neuen Frankfurter Presse*. 1880, nr 26—58).

2. ELSBETH. *Fortaelling af J. I. Kraszewski. Oversat af I. Magnussen*. København 1886. Emil Flensborgs Forlag. Trykt hos Valentin & Luns. cm 12 × 12 s. 269. Dwie części w 1 tomie. (= Elżbieta. Opowiadanie przez ... Tłumaczenie I. Magnussena. Nakład E. Flensborga. Drukowano u Valentina & Lunda). Jest to przekład powieści Kraszewskiego *Herod-Baba*, ogłoszonej po raz pierwszy w formie książkowej w Warszawie w r. 1880⁵, przełożonej na język niemiecki w r. 1885 pt.: *Ein Heroisches Weib. Roman von J. Kraszewski. Autoris. Übertragung aus dem Polnischen von Julius Meixner*. Przekład ten ukazał się w znanej wówczas powszechnie Engelhorn's Romanbibliothek. Band 17. Stuttgart 1885. 8° s. 180.

3. UDEN HJERTE. *Roman i to Dese af J. I. Kraszewski*. København 1886 Berlinske Bogtrykkeri ved L. M. Kalckar. cm 13 × 10. (= Bez serca. Powieść w dwóch

⁵ Poprzednio wyszła *Herod-Baba* w czasopiśmie *Wieniec* w r. 1872.

częściach przez ... Berlińska Drukarnia pod kierownictwem L. M. Kalckara). Forste Deel (= Cz. 1) s. 219, Andel Deel (= Cz. 2) s. 230.

Każda część liczy po 12 rozdziałów, razem 24. Po raz pierwszy powieść *Bez serca* wyszła w Warszawie w 1884. Przekład duński ukazał się najpierw w dzienniku *Berlinske Tidende*⁶, do dziś wychodzącym w Kopenhadze, następnie — w osobnej odtbitce.

Przekład niemiecki był ogłoszony pt. *Ohne Herz. Roman in 2 Bänden. Deutsch von Wilhelm Goldbaum*. Te-schen 1884 Prochaska 8° s. VI, 296 + 322. Na podstawie tego przekładu wydano duńskie tłumaczenie.

4. GAMLE OG NYE TIDER. *Samfundsskildringer af J. I. Kraszewski. (Oversat til „Københavns-Posten“)*. København 1888 Trykt hos O. C. Olsen & Co. cm 16 × 12 s. 82. (= Dawne i nowe czasy. Opisy społeczeństwa przez... Przełożone dla „Københavns-Posten“. Drukowano u O. C. Olsena & Co). Przekład ukazał się naprzód w dzienniku „Københavns-Posten“, dziś już nie wychodzącym, a następnie w odtbitce książkowej. Jest to skrócony przekład powieści Kraszewskiego *Choroby wieku*, wydrukowanej po raz pierwszy w r. 1857.

Nieznany tłumacz dokonał przekładu na podstawie niemieckiego tłumaczenia Filipa Loebensteina⁷, które wyszło pt. *Alte und neue Zeit*. Leipzig 1881. 16° s. 68. (Universal-Bibliothek. Nr 1581).

W oryginale powieść obejmuje 46 rozdziałów, nie mających tytułów. Loebenstein znacznie skrócił powieść Kraszewskiego w ten sposób, że opuścił ustępy przedstawiające mniej interesu dla czytelników niemieckich, uzyskaną zaś całość ujął w 7 rozdziałów, nadając im dorobione przez siebie tytuły. Te tytuły przejął nieznany tłumacz duński z przekładu Loebensteina. Są one następujące:

1. En praktik Maudoghans Familie (= Praktyczny człowiek i jego rodzina),

2. Et stykke Gammel Tid (= Kawał starego czasu),

⁶ Dziennik ten został założony w r. 1743 przez E. M. Berlinga.

⁷ O Filipie Loebensteinie, zasłużonym tłumaczu licznych utworów polskich na język niemiecki por. moje uwagi w Pamiętniku Literackim 1933, s.582.

3. Konfliktter (= Konflikty),
4. Den lige Vejer den bedste (= Prosta droga jest najlepsza),
5. Spekulenten (= Spekulant),
6. En godt Parti (= Dobra partia),
7. En roligt Liv (= Spokojne życie).

Wybór utworów Kraszewskiego, przełożonych na język duński, był raczej przypadkowy; żaden z tłumaczy nie wyjaśnia, czym kierował się dokonując wyboru, żaden też z nich nie uważał za stosowne przedstawić czytelnikom duńskim znaczenia Kraszewskiego dla literatury polskiej. Mimo tego przekłady mogły zaznajomić społeczeństwo duńskie choć w ogólnych zarysach z twórczością Kraszewskiego.

Wybór *Ułany* można uważać za szczęśliwy: tłumacz wybrał jedną z najlepszych powieści ludowych Kraszewskiego, przełożoną na 6 języków obcych (czeski, francuski, hiszpański, niemiecki, słoweński, węgierski; przekład duński jest siódmym).

Herod Baba przedstawia pełną uroku mężatkę, która niezrażona przelotną miłością męża potrafi swym hartem odzyskać go z powrotem dla siebie. Czytelnika obcego może specjalnie zająć interesujące odmalowanie stosunków polsko-saskich za Augusta II.

Bez serca, powieść o kokietce „bez serca“, której to powieści akcja rozgrywa się w stolicach i miejscowościach kąpielowych europejskich i w której przedstawione są osoby całego szeregu narodowości, mogła również wywołać zainteresowanie czytelnika zagranicznego.

Choroby wieku wreszcie wywołały w Polsce wielkie poruszenie umysłów z powodu tendencji tej powieści: nawoływania do idealizmu. Ponadto charakterystyka osób w tej powieści jest niezwykle starannie przeprowadzona, w pewnych szczegółach niezrównana. Zapoznanie czytelnika duńskiego z tą powieścią było więc pożądane.

Jak już wspomniałem, przytoczone wyżej tłumaczenia ukazały się według wszelkiego prawdopodobieństwa na podstawie niemieckich przekładów i to bezpośrednio niemal po ich wyjściu; i tak przekłady duńskie *Ułany*, *Herod-Baby* i *Bez serca* z r. 1886 pod wpływem przekładów niemieckich owych powieści z lat 1880, 1885 i 1884,

przekład duński *Chorób wieku* na podstawie przekładu niemieckiego z r. 1881.

Na wybór przekładów niemieckich jako wzorów wpłynęło małe w ogóle zainteresowanie się sprawami polskimi w Danii. Język polski jest tam niemal nieznany. Natomiast wpływ literatury niemieckiej na duńską jest olbrzymi, stąd jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, że powieści Kraszewskiego w przekładach duńskich ukazały się na podstawie przekładów niemieckich.

Wspomniane przekłady duńskie Kraszewskiego znajdują się w Det Kongelige Bibliotek w Kopenhadze i Bibliotece Uniwersyteckiej w Aarhus.

2. Przekłady powieści Kraszewskiego na język szwedzki

Na język szwedzki przełożono pięć powieści Kraszewskiego.

1. AUGUST DEN STARKE, KONUNG AF POLEN, OCH GREFVINNAN COSEL. *Historisk Roman af J. I. Kraszewski. På svenska utgifven af C. Eichhorn.* Stockholm 1881 Ph. Maas 8° s. 484. (Bibliotek af intressanta sedemålningar, tidsbilder och kriminalhistorier. Band 1.). (= August Mocny, król Polski, i hrabina Cosel. Powieść historyczna przez ... Po szwedzku wydana przez C. Eichhorna. Biblioteka interesujących szkiców obyczajowych, obrazów czasu i kryminalnych historii. T. 1.).

Andra upplagan (= wyd. drugie) Stockholm 1884 Ph. Maas 8° s. 484.

Drugie wydanie przekładu *Hrabiny Cosel* znane było Karolowi Estreicherowi i Alfredowi Jensenowi⁸, który przypuszcza, że przekładu szwedzkiego dokonano na podstawie przekładu francuskiego. Wydanie pierwsze zna Wędkiewicz; według niego przekładu dokonano z języka niemieckiego⁹.

⁸ ESTREICHER K. *Bibliografia Polska* T. 2. s. 351. — JENSEN ALFRED. *Polonica w szwedzkiej literaturze.* — *Pamiętnik Literacki* 1912, s. 279.

⁹ WĘDKIEWICZ STANISŁAS. *La Suède et la Pologne.* Stockholm 1918, s. 79.

Wprowadzenie w *Hrabinie Cosel* postaci Karola XII, narodowego bohatera szwedzkiego, którego Kraszewski przedstawił w powieści bardzo korzystnie w przeciwieństwie do Augusta II, musiało być dla czytelnika szwedzkiego interesujące.

Wspomniany przekład szwedzki (w pierwszym wydaniu) posiadał Kraszewski w swym księgozbiorze ¹⁰.

2. HERR PAUL. *Berättelse. Öfversättning*. Stockholm 1881 (Följetong ur Dagens Nyheter) s. 181 (= Pan Paweł. Opowiadanie. Tłumaczenie. Felieton Wiadomości Dnia). Jest to przekład powieści *Jak się Pan Paweł żenił i jak się ożenił* (Warszawa 1878), jednej z lepszych powieści Kraszewskiego, u nas niesłusznie zapomnianej, raz tylko wydanej. Cieszyła się natomiast ta powieść znaczną wziętością za granicą, gdyż przełożono ją na języki: czeski (1885), niemiecki (1881), rosyjski (1881) i węgierski (1886).

Przekład szwedzki nieznanego tłumacza został prawdopodobnie dokonany z przekładu niemieckiego: *Wie Herr Paul freite, wie Herr Paul heiratete. Zwei Erzählungen. Deutsch von Malvina Landesberger*. (Ausgewählte Werke von J. I. Kraszewski. Band 8. Autoris. Ausg.). Wien, Pest, Leipzig. Hartleben. 1881. 8° s. 204.

3. I UNGDOMENS ÅR. *En polsk berättelse. Öfversättning*. Stockholm 1886 Tryckt hos Rudolf Wall (Följetong ur Dagens Nyheter) s. 280. (= W latach młodości. Polskie opowiadanie. Tłumaczenie. Druk. R. Wall. Felieton Wiadomości Dnia).

Powieść ta, jak i poprzednia, zanim ukazała się w opisanym wydaniu książkowym, wychodziła w odcinku dziennika Dagens Nyheter. Nazwisko tłumacza jest nieznanne.

Żadna powieść Kraszewskiego nie nosi tytułu: *W latach młodości*. Tłumacz zmienił tytuł powieści dowolnie i zupełnie niepotrzebnie. Po zaznajomieniu się z przekładem szwedzkim dzięki uprzejmości Radcy Bibliotecznego G. Ottervika ze Sztokholmu mogę stwierdzić, że chodzi tu o dość swobodny przekład powieści *Herod-Baba*. Tłu-

¹⁰ Por. PAWLIK MICHAŁ. *Katalog księgozbioru, rękopisów, dyplomów, rycin, map, atlasów, fotografii jako też osobistych dyplomów, adresów itp., pozostałych po ś. p. Józefie Ig. Kraszewskim...* Lwów 1888, s. 9, pod nr 200.

macz opuszcza pewne ustępy, niektóre streszcza. Nazwiska osób oddaje przeważnie wiernie.

4. JERMOLA, KRUKMAKAREN. (*En byhistoria*). *Öfversättning af L. B-r.* Stockholm 1890, s. 135—279. (Valda polska noveller 2). (= Jermoła, garncarz. Historia wsi. Przetłumaczone przez L. B-r. Wybór polskich nowel 2.

Powieść ta, ogłoszona po raz pierwszy w r. 1857, cieszyła się wielkim powodzeniem za granicą. Przełożono ją na języki: czeski (1886), francuski (Etienne Manel, 1869, 1879), holenderski (1869), łotewski (1886/7), niemiecki (1877), rosyjski (1861), węgierski (1879). Przekładu szwedzkiego dokonano zapewne według tłumaczenia niemieckiego Filipa Loebensteina: *Der Töpfer. Eine Dorfgeschichte. Aus dem polnischen übertragen und bevorwortet von ...* Leipzig. Phil. Reclam jun. 1877. 16° s. 186. (Universal-Bibliothek nr 845—6).

5. ADELSKRONAN. *Roman i två delar. Öftversättning från polska originalet „Resurrecturi“ af E. Weer.* Stockholm 1893 L. Hokerborg 8° s. 333. (= Korona szlachectwa. Powieść w dwóch częściach. Przełożona z polskiego oryginału „Resurrecturi“ przez E. Weer).

Przekładu dokonała z oryginału polskiego znana autorka szwedzka Ellen Wester, używająca pseudonimu: Ellen Weer. O przekładzie tym wspominają: Alfred Jensen i Stanisław Wędkiewicz ¹¹.

Dodaję jeszcze, że przekładów powieści Kraszewskiego na język n o r w e s k i nie ma, co stwierdzam na podstawie pisma Dyrekcji Biblioteki Uniwersyteckiej w Oslo z dnia 14 września 1949 r.

Za łaskawą pomoc w zebraniu materiałów do powyższej notatki składam serdeczne podziękowanie P. Janinie Mariegaard w Helsingor w Danii.

¹¹ JENSEN j. w., s. 279. — WĘDKIEWICZ j. w., s. 79.

Adres wydawnictwa:

Biblioteka Narodowa — Instytut Bibliograficzny. Warszawa, Rakowiecka 6

Nakład 2000 egz. Papier dziełowy zeberkowy kl. V, 61×86 cm, 80 gr.

Obj. 1/2 ark. Zam. nr 430 z dn. 10. XII. 1951 r. druk uk. dn. 21.IV.52 r. 3—B—50308

Warszawska Drukarnia Naukowa, Warszawa, ul. Śniadeckich nr 8.

Cena 1.50 zł.